

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume: 18 Issue: 4 Year: 2021

Madness as a figure in the thought of Desiderius Erasmus Desiderius Erasmus'un düşüncesinde bir figür olarak delilik¹

Zehra Vahapoğlu Bindsen²

Abstract

The work called Praise of Folly, written by Desiderius Erasmus, the shining star of the Renaissance, is the focus of this study. The problem of insanity is one of the issues that has been dealt with from different perspectives at different times in the history of thought. In his best-known work, which has survived to the present day, Erasmus aims to confuse his readers by presenting a reversed understanding of madness. The main character of the work, which is written in satirical style, is madness (stultitia), criticizing what are known as human virtues, and presenting the service of man's soul side as the highest virtue. The madness of Erasmus, who tried to tell the truth with laughter, was both appreciated and ruthlessly criticized in the following years.

Keywords: Renaissance, humanism, human, Erasmus, madness.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

Özet

Rönesans'ın parlayan yıldızı Desiderius Erasmus tarafından kaleme alınan *Deliliğe Övgü* adlı eser bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Delilik sorunu düşünce tarihinin farklı zamanlarında birbirinden farklı bakış açılarıyla ele alınan konulardan biridir. Günümüze kadar gelen ve en bilinen eserinde Erasmus, tersinden bir delilik anlayışı sunarak okurunda kafa karışıklığı uyandırmayı amaçlar. Hiciv tarzında kaleme alınan eserde başkarakter olan delilik (stultitia), insani erdemler olarak bilinen ne varsa yermekte, insanın nefsanî yönüne hizmet etmesini en yüce meziyet olarak sunmaktadır. Hakikati güldürerek anlatmaya çalışan Erasmus'un deliliği sonraki yıllarda hem çok takdir görmüş hem de acımasızca eleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rönesans, hümanizm, insan, Erasmus, delilik.

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Hakan Gündoğdu danışmanlığında hazırladığım "Foucault, Derrida ve Erasmus'ta Delilik" (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2014) adlı yüksek lisans tezimin "Erasmus'ta Delilik" başlıklı bölümünden türetilmiştir.

²Dr., MEB, vahapoglu_zehra@hotmail.com Orcid ID: [0000-0002-4303-867X](https://orcid.org/0000-0002-4303-867X)

Giriş

Rönesans düşüncesinin öne çıkan en belirgin niteliği, insanın, kendini sınırlayan her türlü bağdan kurtularak, kendi varlığına dayanıp, kendini keşfetmesidir. Bu nedenle Rönesans düşüncesinde ilk çözülmesi gereken sorun insan olmuştur. Bu sorun ve çözüm ilişkisinin felsefi karşılığı ise hümanizmdir.³ Hümanizm kavramını insaniyetçilik, insan sevgisi olarak Türkçeleştiren Bolay, düşünce merkezine insan ve insan olmayı koyan, sorunların çözümünde, insanların Tanrı'dan ziyade kendilerine güvenmeleri anlayışı olarak tanımlar.⁴ Leonardo da Vinci, Erasmus, Thomas More, Machiavelli, Montaigne, Cervantes, Shakespeare Rönesans döneminin en bilinen sanatçı ve düşünürleri arasındadır.

1466 yılında Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğan ve 1536'da Basel'de hayatını kaybeden Desiderius Erasmus namı-ı diğer Rotterdamlı Erasmus, Rönesans'ın ünlü hümanistlerindedir. Aykırı düşüncelerinden ve alaycılığında ötürü Fransız düşünürü Voltaire'e (1694-1778) benzetilen⁵ ve 16. yüzyılın Voltaire'i⁶ olarak tanınan Desiderius Erasmus, gerçek manasıyla bir yeniçağ adamıdır. Hollanda'da doğmuş, Fransa'da okumuş, İtalya'yı gezmiş, İngiltere'de yaşamış ve İsviçre'de ölmüştür.⁷ Almış olduğu eğitim ve yaşama biçimi bakımından bir keşiş ve rahip olmasına karşın, gezgin bir bilgin gibi yaşamış, tüm Batı ülkelerinin entelektüel topluluklarıyla münasebet kurmuştur.⁸

Erasmus, İngiltere seyahatleri esnasında *Ütopya*'nın (1516) yazarı ünlü hümanist Thomas More (1478-1535) ile tanışması ve onunla zaman içinde ilerleyen arkadaşlığını gezgin tabiatının bir armağanı olarak görür. Erasmus ile “sanki dostluk için yaratılmıştı”⁹ şeklinde bahsettiği Thomas More arasındaki dostluk, ruhuna en iyi gelen şeylerden biri olur. Bu güzel dostluğun anısına yazdığı aynı zamanda en önemli ve günümüze kalan tek eseri *Deliliğe Övgü (Morias Enkomion Seu Laus Stultitiae)* (1511) adlı taşlamasını, zekasına ve esprili kişiliğine çok güvendiği dostu Thomas More'a ithaf eden Erasmus, “eserinin ismini More'un isminin Latincesi '(morus/moria) delilik' anlamına geldiğinden”¹⁰ onun soyadından alır.

Deliliğin karakter olarak konuşması ve kendisini methetmesi maskesi altında, fanatik bir biçimde savunulan her türden inanış ve düşünceye karşı yergiler içeren eser, bu özelliği ile yüzyıllardır en yetkin düzeydeki eserlerden biri sayılmış ve bilinirliğini günümüze kadar korumuştur. Erasmus, *Deliliğe Övgü* adlı çalışmasında, içinde bulunduğu çağın toplumsal sorunlarını Yunan hiciv yazarı Lucianusvari bir metod kullanarak tespit eder.¹¹ Delilik, “bilgelige panzehir olarak”, insan yaşantısının bütün bölümlerini, bütün sınıflarını ve bütün meslekleri kapsar.¹² Erasmus, eserinde, Bolay'ın “insana has düşünme tarzı”¹³ dediği akli kullanarak bilgelik ve delilik arasında ayırdına varmanın oldukça güç olduğu bir delilik tanımlaması yapar. Rönesans döneminin ünlü hümanisti, içinde bulunduğu toplumsal yaşantıda insanların yanlış yollara saptıklarını fark eder ve onlara yanlışlıklarını inceden bir alayla överek fark ettirmeye çalışır. Latin ozanı Horatius'un “hakikati gülererek söylemek”¹⁴ ilkesini benimseyen Erasmus'un gülmece tarzında kaleme aldığı eserinde baskın olan iki temel görüş vardır; birinde hakiki bilgelik, deliliktir; diğerinde ise kendini bilge sanmak, hakiki deliliktir. İnsana hayat enerjisi, yaşama gücü kazandıran şey deliliğin kendisidir.¹⁵ Erasmus,

³ Türer, C. (Edt.) (2019). Felsefe Tarihi. Ankara: *Bilay Yayınları*. s.321.

⁴ Bolay, S. H. (2013). Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü. Ankara: *Nobel Yayıncılık*. s.182.

⁵ Haçerlioğlu, O. (2005). Düşünce Tarihi. İstanbul: *Remzi Kitabevi*, s.175.

⁶ Santillana, G. (2013). Seçme Metinlerle Rönesans Filozofları. Çev. İ. Yıldız- A. Gelmez. Ankara: *Dipnot Yayınları*. s.152

⁷ Haçerlioğlu. a.g.e. s.175.

⁸ Alath, A. (2010). Batı'ya Yön Veren Metinler. *İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı*. s.454.

⁹ Erasmus, D. (2010). Deliliğe Övgü. Çev. Ç. Dürüşken. İstanbul: *Kabalcı Yayınevi*. s.19.

¹⁰ Erasmus. (2010). a.g.e. s.19.

¹¹ Alath. a.g.e. s.454-455.

¹² Russell, B. (2004). Batı Felsefesi Tarihi III. Çev. M. Sencer. İstanbul: *Say Yayınları*. s.46.

¹³ Bolay, S.H. (1997). Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü. Ankara: *Akçağ Kitabevi*. s.7.

¹⁴ Erasmus. (2011). Deliliğe Övgü. Çev. N. Hızır. İstanbul: *Kırmızı Yayınları*. s.11.

¹⁵ Erasmus. (2011). a.g.e. s.10.

Foucault'nun "sorumsuz hakikat"¹⁶ olarak tanımladığı deli'yi adeta bir borazan gibi kullanarak, toplumun ve kilisenin düşüncelerinde değişikliğe gitmeleri hususunda halkı uyarmaya çalışır.¹⁷

Bu noktada "dinsel hoşgörünün yılmaz savunucusu olan"¹⁸ ve aynı zamanda Pagan klasikleri ve Hıristiyan Kilise Babalarının eserleri konusundaki yetkinliği ile "İnsancıların Prensi" nâmını kazanan¹⁹ Erasmus nasıl olurda kiliseye ve dine eleştirilerde bulunabilir? sorusu kafaları karıştırabilir. Bunun en kestirme cevabı çağların birbirlerinden süzülmesi ve zamanla kendi rengini bulması olacaktır. Rönesans da diğer dönemler gibi bir süreçtir. Her çağ kendini önceleyen çağ ile yer yer eşzamanlı ilerlemiş ve günün birinde onun içinden kendini doğurmuştur. Bu açıdan bakacak olursak Rönesans (yenidendoğuş) olarak adlandırılan dönemin de ilk zamanlarında kendini önceleyen dönem olan Ortaçağ'dan izler taşıması doğal gelecektir. Alatlî dinin, Rönesans boyunca önemli rol oynamaya devam ettiğini düşünür.²⁰ Bunun su götürmez bir gerçeklik olduğunu kabul etmekle beraber şunu da hatırlamak faydalı olacaktır: "Daha çok insan, daha az Tanrı" sloganıyla ortaya çıkan Rönesans hümanizmi Hristiyan dogmalarını dışlamamakla birlikte, bunların baskısı altında kalmaksızın, insanın ne'liğini ele almaya çalışır.²¹ Bu bakış açısıyla Erasmus'un düşüncelerinde var olan dini motifleri anlamlandırmak olanaklı olacaktır.

Delilik ve Desiderius Erasmus'un *Deliliğe Övgü'sü* Kavram olarak delilik

Delilik sorunu, daima felsefi düşünce için dikkate değer sorunlardan biri olmuştur. Düşünce tarihine bir göz attığımızda akıl ve delilik arasındaki ilişkinin birbirine zıt olduğu, birinin yokluğunun diğerinin varlığına işaret ettiğini görmekteyiz. Kısaca açıklayacak olursak: Deli İngilizce mad ya da insane; Fransızca da fou kelimesini karşılayan akli dengesi yerinde olmayan kişi²² için kullanılan bir terimdir. Delilik ise (İngilizce; madness, insanity, Fransızca; folié) ise "akli yetersizlik, cezai ehliyetizliği tanımlamada kullanılan; kişinin doğruyu yanlıştan ayıramaması, eylemlerinden sorumlu olmaması ve meşru sözleşme yapma ehliyetinin bulunmaması ile tanımlanan bir ruh hastalığı derecesidir."²³

Delilerin geçmişten bugüne toplumdan topluma değişen statüleri olmuştur. Deli kimi toplumlarda ötelenen, dışlanan karakter iken kimi toplumların nazarında öte dünyadan haber alan, kalp gözü açık olan bu nedenle de hoş tutulması gereken bir figür olarak karşımıza çıkar. *Deliliğin Tarihi*'ni (1961) yazan Fransız düşünür Michel Foucault (1926-1984), bu durumu "Hemen hemen bütün toplumlarda deli her şeyden dışlanır ve duruma göre kendisine dinsel, büyü, oyunsal veya patolojik bir konum verildiği görülür."²⁴ sözleriyle açıklar. Bununla birlikte dönemsal delilik analizlerinde Foucault, Ortaçağ Avrupa'sında deliyi karakterize eden nitelikleri onun hareketli olmasından yola çıkarak tanımlar. Deli, bir şehre vatandaşı olarak bağlı olmaksızın, kentten kente, saraydan saraya, evden eve dolaşan başıboş bir serseridir. Sadece coğrafi açıdan değil, hukuksal açıdan da marjinaldir; bir mesleği, mülkü ya da ait olduğu bir yeri yoktur.²⁵

Coetzee, Erasmus'un eserindeki delilik figürünü "deliliği kucaklıyormuş gibi yaparak soytarıllık ayrıcalığını talep etme hilesi"²⁶ olarak yorumlar. Bu dönemin özellikleri göz önüne alındığında oldukça yerinde bir açıklamadır zira Foucault, "Ortaçağ'dan Rönesans'ın sonuna, aristokratların küçük toplumunda soytarılar vardı; onlar, ahlak ve siyasetle bağları olmadan ve

¹⁶ Foucault, M. (2012). İktidarın Gözü. Çev. I. Ergüden. İstanbul: *Ayrıntı Yayınları*. s.223.

¹⁷ Erasmus. (2010). a.g.e. s.20.

¹⁸ Santillana. a.g.e. s.153.

¹⁹ Alath. a.g.e. s.454.

²⁰ Alath. a.g.e. s.453.

²¹ Özlem, D. (2015). Tarih Felsefesi. İstanbul: *Notos Kitap Yayınevi*. s.50.

²² Budak, S. (2003). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: *Bilim ve Sanat Yayınları*. s.198.

²³ Budak. a.g.e. s.198.

²⁴ Foucault, M. (2011). Büyük Kapatılma. Çev. I. Ergüden- F. Keskin. İstanbul: *Ayrıntı Yayınları*. s.78-79.

²⁵ Foucault. (2012). a.g.e. s.219.

²⁶ Coetzee, J.M. (1992). "Praise of Folly: rivalry and madness." 1-18, *Neophilologus* 76. s.1.

dahası, sorumsuzluk örtüsü altında, sıradan insanların dile getiremeyecekleri hakikati simgesel biçimde anlatıyordu.²⁷ diyecektir. Soytarının asli görevinin, toplumda normal statüye sahip birinin dillendiremeyeceği şeyleri söylemek²⁸ olduğunu vurgulayan Foucault, “Serbest haldeki bir tür hakikat olan soytarı, insanlara kendi hakikatlerini söylüyor, yalanları yüze vuruyor, kendini beğenmişleri alaya alıyordu.”²⁹ demektedir. Coetzee ise “Onun hakikatten farkı, ahmaklığının içeriğinde veya özünde değil, nereden geldiğindedir. ‘Akil adamın ağzından’ değil, gerçeği bilmediği ve söylemediği varsayılan öznenin ağzından gelir.”³⁰ sözleriyle açıklar. Deliliği onu tam anlamıyla bir kişi ve dolayısıyla siyasi arzuları ve hırsları olan siyasi bir varlık olarak tanımladığı için, misilleme olmaksızın her şeyi ve herkesi eleştirme hakkını talep eden bir aptal (fool) olarak karakterize eden³¹ Erasmus, eserinin bu çarpıcı yönüyle günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

Kısaca Deliliğe Övgü

Erasmus’un Delilik’i, birinci tekil şahıs olarak, bizzat okuruyla konuşan bir karakterdir. Yazar, dişil özelliklerle donatılmış bir kahramanın ağzından kişisel ve toplumsal birçok önemli konuya değinir. İnsan hayatını belirleyen erdemli davranışları sorgulayan bir karakter olan Delilik; asla okurla tartışmaya girmek istemez ve her fırsatta tek amacının eğlendirmek olduğunu yineler.

Erasmus eserinde “Bilgelik Tanrıçası Minerva ve onun tam zıddı olan Stultitia arasında retoriksel sanatların yardımıyla öyle içinden çıkılmaz bir labirent örer ki; okuyucu deliliğin mi bilgelik, bilgelik mi delilik olduğunu zaman zaman karıştırır.”³² Zaten okuyucudaki bu baş dönmesini amaçlayan Erasmus, akli karışan insanların hakikati arayacaklarını ve Hristiyanlığın aslına döneceklerini düşünür. Delilik, başta kendini övgü dolu sözlerle yerer, sonrasında yergi dolu sözlerle över. “Erasmus’un yediği sıradan delilik, yani insana göre deliliktir; övdüğü delilik ise kutlu delilik, yani tanrı katında kutsal olan deliliktir.”³³ Deliliğin bu bıçak sırtı özelliğini, okuyucusunun nazarına bırakan Erasmus, amaçladığı kafa karışıklığını uyandırmayı başarır.

Toplumsal yaşantıya yön veren bütün ilişkilerin; karı-koca, işçi-patron, asker-komutan, efendi-köle vb. daimi olmasının sebebinin deliliğin varlığına bağlayan Erasmus eserini bu fikirle temellendirir. “Kitabına ana karakter olarak Stultitia (Delilik)’ı seçer ve tüm Ortaçağ boyunca lanetlenmiş günahlardan sayılan; dalkavukluk, tembellek, oburluk, haz, şehvet, taşkınlık, derin uyku, kaçıklık, unutkanlık ve kendini beğenmişliği deliliğin hizmetine verir.”³⁴ Stultitia, bilgelik vasıflarının bütün zıtlarını kendinde bulunduran; giyime, yeme içmeye, dünyevi zevklere tutkun olan bir kadındır (Ortaçağ zihniyetinde kadının söylediklerinin hükmü olmadığından dişil Delilik özgürce eleştirilerde bulunabilir). Kendini anlatmaya başlayan delilik “babasının Plutus (zenginlik), annesinin ise Neotes (gençlik)”³⁵ olduğunu söyler. Elbette bunlar düşünülerek seçilmiş can alıcı kavramlardır. Bütün insanlar zengin olmayı diler ki o deliliğin babasıdır; herkes gençlik yıllarını özlemle anar, o da deliliğin annesidir. Doğum yeri olarak da (o zamanlar kişinin doğduğu yer asaletinin delili olduğundan) Kutlular Adası’nı gösteren Deliliğin burayı seçmesindeki amacı ise bu adada sıradan insanlara mahsus hastalıklar, cahillik, çirkinlik, yaşlılık ya da yorgunluğun olmamasıdır.³⁶ Delilik, kendini ‘Cehalet ve Sarhoşluk’ adında iki sütannenin doyurduğunu söyler. Ardından sıra, yoldaşlarına gelir; Dalkavukluk, Unutkanlık, Tembellek, Haz, Şehvet, Taşkınlık, Derin Uyku, Kendini Beğenmişlik’e değinen Delilik, bunlar sayesinde nasıl dünyaya hatta imparatorlara hükmettiğini anlatır.³⁷

²⁷ Foucault. (2011). a.g.e. s.80.

²⁸ Foucault. (2012). a.g.e. s.222.

²⁹ Foucault. (2012). a.g.e. s.222.

³⁰ Coetzee. a.g.e. s.10.

³¹ Coetzee. a.g.e. s.1.

³² Erasmus. (2010). a.g.e. s.21.

³³ Erasmus. (2010). a.g.e. s.21.

³⁴ Erasmus. (2010). a.g.e. s.20-21.

³⁵ Erasmus. (2010). a.g.e. s.45-46.

³⁶ Erasmus. (2010). a.g.e. s.47.

³⁷ Erasmus. (2010). a.g.e. s.48.

Delilik'in yukarıda bahsi geçen yandaşlarından her biri, kendi alanında insanların dünyevi hayattan zevk almasına yardımcı olur. Mesela kadın erkek ilişkilerini düzenleyen, evliliklerine neden olan Kaçıklık'tır. "Kadınların doğumda ne kadar acı çektiklerini ya da çocuklarını büyütürken ne kadar zorlandıklarını unutturarak onların doğurganlıklarını artıran ise Unutkanlıktır."³⁸

Deliliğin övüldüğü bir diğer meziyeti ise 'Kendini Beğenmişlik'tir. Ressamın çizmeye devam etmesi, şairin şiir yazma şevki, hatiplerin konuşma arzuları bunların hepsinin nedeni insanın kendine duyduğu hayranlıktır. "Kendini Beğenmişlik; hiç kimsenin kendi güzelliğinden bıkmamasını sağlayarak bu işi kolaylaştırır, hiç kimsenin kendi zekâsından, soyundan, konumundan, yaşama biçiminden ve vatanından bıkmamasını sağlayarak varlığının gerekliliğini ispatlar."³⁹ Çirkin olanların kendilerini güzel sanması, yetenezsiz olanların aşırı kabiliyetleri olduklarına inanmaları ya da evdeki yardımcısı, koruması, danışmanı aracılığıyla kendinin güçlü ya da bilge olduğunu sananlar kendini beğenenlerin diğer örnekleridir.

Yaşamda keyif alınan ne varsa delilikten insanlığa armağandır. Hayatın türlü dert ve sıkıntılarıyla tanışıklık olmadan, sadece yemek-içmek ve oyundan ibaret olan, sorumluluğun olmadığı çocukluk yıllarını sağlayan yine deliliğin kendisidir. Delilik bunu, insanların çocukluk yıllarına duydukları özlemi yaşlılıklarında giderdiklerini, dünya tasasından el etek çektikten sonra yaşlıların mutlu bir şekilde öldükleri söyler. Deliliğe göre insanların en büyük kabahati bilge diye anılan kişilerle çok zaman geçirmeleridir. Bilge olanlar diğer insanların vaktinden evvel yaşlanmasına neden olarak onları gençliğin zevkini çıkarmaktan alkoyarlar. Oysa delilik, çabuk geçen gençliğin karşısında durabilen ve yaşlılığın hızlıca ilerleyişini engelleyebilecek olan tek güçtür. Çünkü delilik, ilerleyen yaşla beraber artış gösterir. İnsanlar yaş aldıkça çocukluk çağına benzeri bir çağa geri dönerler, böylece tıpkı çocuklukta olduğu gibi yaşam sıkıntısı çekmeden, ölümün kederini hiç hissetmeden bu dünyadan göçüp giderler.⁴⁰

Deliliğe Öngü'nün en önemli noktalarından biri delilik-bilgelik ayrımıdır. Deli-bilgelik Erasmus düşüncesinde, dünyevi bilgiyle uğraşanların genel adıdır. "Dünyadaki bilgelik Tanrı katında deliliktir, dünyevi şeylere sırt çeviren ve Tanrısına yönelen deli ise Tanrı için bilgedir. Eğer dünya ile ilgili bilgelik gerçek manasıyla bilgelik olmak istiyorsa, öncelikle delilik suyundan içmeli ve dünyevi isteklerinden vazgeçmelidir, çünkü kusursuzluğa ulaşmanın tek yolu bu tür bir deliliktir."⁴¹

İnsan tabiatı beşeri olana yatkındır. Yeme, içme, keyif veren ortamlar, parasal güç, mevki-makam hırsları insanı dünya hayatına bağlayan zincirlerdir. Varlık içinde yokluk çekenlerin, dünyevi nimetlere sırtını dönenlerin akli melekelerinden endişe duymak doğal kabul edilir. Delilik, beşeri varlığın bu sayılan özelliklerini över ve zıttı olacak şekile bilgeliliğin, insanları mahcup kıldığını iddia eder. Bilge olan nefsin terbiye ediyor görünüp yokluk, açlık, acılar içerisinde yaşarken, deliler, bunun zıddı olacak şekilde bolluk içinde yaşarlar, devletleri yönetir, özetle en mutlu, en verimli talihe kavuşurlar. Dünya hayatının tadını çıkarmanın deliler olduğunu düşünen Erasmus, bunun sebebi olarak bu insanlarda ölüm korkusu, ruhlarını kemiren vicdan azabı, yaşamı zindana çeviren utanma, korku, hırs, kıskanma gibi duyguların olmadığını düşünür. Delilik'in savına göre; Tanrı deli olanı kayırmaktadır; bundan dolayı deliler, her daim neşeli, mutludur ve çevrelerinde her zaman neşe, sevinç, mutluluk ve kahkaha dağıtırlar. Aynı zamanda kralların da gözdeleleri olan bu kişiler, herkesin yardıma koştuğu, kucak açtığı, cezalardan men edilen, kısacası yaşamın her alanında onurlandırılan kişiler olurlar.⁴²

Deliliği bilgelige yeğleyen bir tek kendisi olmadığından bahseden Delilik, hükümdarların yaşantısında delilerin öneminden bahsederek bu savını destekler. Kralların yakın çevrelerinde hep soytarılar bulundurduğundan bahseden Delilik, "Çünkü Krallar soytarıları, somurtkan bilgelere kat kat tercih ederler, Delilik'in erenleri, yandaşları, kralın en büyük eğlencesidir, onlar olmadan

³⁸ Erasmus. (2010). a.g.e. s.53.

³⁹ Erasmus. (2010). a.g.e. s.73.

⁴⁰ Erasmus. (2010). a.g.e. s.56.

⁴¹ Erasmus. (2010). a.g.e. s.23.

⁴² Erasmus. (2010). a.g.e. s.96-98.

ağzlarına lokma koymaz, onlarsız tek bir saat geçirmezler.”⁴³ sözleriyle soytarıların önemine değinir. Onlara, mutsuz ve ciddi filozoflardan çok daha fazla değer verdiklerinden bahseden Delilik'e göre, bu tercihin nedenini anlamak zor değildir. Hayatlarını mantıki konular ve kurallara göre devam ettiren filozoflar ve bilginlerin ağzlarından dökülenler akıllarından süzülenlerdir. Devlet işleri her zaman refah içinde gitmediğinden bir takım zorlukları, sorunları aktaran bilgiler krallara her zaman duymak istedikleri güzellikte şeyler söylemezler. Bilgelere duyduğu üzüntü verici şeyler krallara sıkıntı yarattığı için, krallar her zaman soytarılarını daha çok sevmiş onlara bütün zevk-ü sefa sofralarında yer açmıştır. “Delinin ruhunda ne varsa yüzünde yazılıdır, ağzı bunu gizlemeden söyler; oysa bilginin iki dili vardır, biri gerçeği söylemek, öteki gerekirse gizlemek için. Bilge, beyazı siyaha, siyahı beyaza çevirmek hünerine sahiptir; ağzı, hem soğuğu hem sıcaklığı üfler, sözleri de genellikle düşüncelerinden pek uzaktır. Fakat krallar gerçekleri duymayı sevmezler, bunun için kendilerine hoş şeylerden ziyade doğru şeyleri söylemeye cüret edecek birtakım bilgelere rastlamak korkusuyla, bilgelerin meclisinden kaçınırlar.”⁴⁴

Bilmek azaptır, mutluluk bilmemekte saklıdır. Çünkü insanın mutluluğunun gerçekliklerde saklı olduğunu sananlar fazlasıyla yanılırlar; bilgimizi ne kadar çok artırırsak aynı oranda mutsuzluğumuzu da artırırız. Bu nedenle Stultitia; “İnsan çeşitli biçimlerde aklını yitirdikçe mutluluğunu artırır.”⁴⁵ demektir. Felsefi kaygı taşıyanlar, dünyanın düzeni hakkında kafa yoranların kendilerini yıpratıklarını, vaktinden evvel yaşlandıklarını söyleyen Delilik, kendinin ve erenlerinin bilgelerin bulaşıcı hastalığına tutulmadıkları sürece tumbul, ışıltılı ve domuz gibi semirdiklerinden bahseder⁴⁶. Bu nedenle Delilik'e göre “Gerektiğinde deliyi oynamak en büyük bilgeliktir.”⁴⁷

Filozofların kendine karşı çıkmasını da eleştiren Delilik için, bir deli, deli olduğu için eleştirilmemeli ve dışlanmamalıdır. Karakterimizi şekillendiren huylarımız, alışkanlıklarımız nasıl ki bizi diğer insanlardan ayırıyorsa delinin deli olması da onu diğerlerinden ayırmaya yardımcı olan, doğuştan getirdiği bir özelliğidir. Deli sadece türüne sadıktır.⁴⁸

Desiderius Erasmus ve *Deliliğe Övgü'nün bıraktığı etki*

Her düşünürün ve düşüncenin destekleyeni olduğu gibi karşı çıkanları da vardır. Erasmus'un düşünceleri de hem olumlu hem de olumsuz olarak eleştiri almıştır. Kimileri onun *Deliliğe Övgü'sündeki* taşlamalarının insanca olmadığını düşünür ve onu antihümanist olmakla, kimileri de deli figür “Stultitia”nın kadın olmasından dolayı Erasmus'u cinsiyetçilik yapmak konusunda eleştirir.

Güzelçayır, Erasmus'a ve düşüncelerine eleştirel yaklaşım gösterenlere bir örnek olarak sunulabilir. Eleştirisine kavramsal bir analizle başlayan Güzelçayır, hümanizm kavramının Rönesans dönemindeki anlamı ile günümüz karşılığının aynı olmamasını başlangıç noktası olarak alır. Güzelçayır, hümanizmin, Rönesans'ta Antikçağ'ın insan anlayışına dönüşü temsil ettiğini, kavramın günümüzde kullanımının daha çok insanı sevmeye, insancılık anlamlarına geldiğini belirtir. Erasmus'un hümanist olarak biliniyor olmasının nedeni olarak düşünürün yaşadığı dönemi ve eserlerinde kullandığı kavramları ele alan Güzelçayır'a göre Erasmus, insanı temele alan ve ona salt insan olduğu için kıymet veren bir düşüncüyü benimsemekten ziyade, bir Rönesans yazarı olarak, çalışmalarında Antik Çağ'a ait kültürel öğeleri sıklıkla kullanmasından dolayı hümanist olarak adlandırıldığını savunur.⁴⁹

⁴³ Erasmus. (2010). a.g.e. s.98.

⁴⁴ Erasmus. (2010). a.g.e. s.97-99.

⁴⁵ Erasmus. (2010). a.g.e. s.104.

⁴⁶ Erasmus. (2010). a.g.e. s.57.

⁴⁷ Erasmus. (2010). a.g.e. s.184.

⁴⁸ Erasmus. (2010). a.g.e. s.91.

⁴⁹ Güzelçayır, C. (2019). “Desiderius Erasmus'ta Ötekileştirme Sorunu.” 218-228, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 8(16). s.226.

McConica ise Erasmus'u ve düşüncelerini destekleyenlerden biridir. Erasmus'u hem insancıl hem de iyi bir düşünür olarak gören McConica, "Erasmus, mektuplarında, açıklayıcı notlarında ve hemen hemen yazdığı her şeyde, ama en çok da onun muhteşem taşlamalarını da içeren 'moralia' genel başlığı altındaki ahlaki yazılarında, kendisi ile ilgili her türlü olayı yorumlayan, adaletsizliğe karşı çıkan, saçmalıkları alaya alan hararetle öğütleyen, metheden, ikna eden, muziplik yapan, azarlayan, yas tutan, lanetleyen köklü bir ahlakçıydı."⁵⁰ sözleriyle düşüncesini destekler.

Davoine, Deliliğe Övgü'nün bıraktığı etkiyi "Tanınmış bir gezgin tarafından hobi olarak yazılan bu kitap, kalabalıkları çoşturdu, kiliseyi üzdü, ileri gelenleri endişelendirdi ve Almanya'nın Reformcuları dinlemeye hazır olmasına katkıda bulundu."⁵¹ sözleriyle metheder.

Erasmus'un bir başka destekçisi olan Laird, "Yayınlandığı 1511 yılından sonra tüm Avrupa'da tanınan Erasmus'un *Deliliğe Övgü* adlı eseri Rönesans'ın en önemli modeli olmuştur. Paradokslarından bazılarını Lucian ve Seneca'dan alan Erasmus'un hicivli makalesi, büyülenmiş Hıristiyanların "demanslılığa çok benzer" bir deneyim (dementiae simillimum) yaşadıklarını öne sürerek, Hıristiyanlığı bir tür delilik olarak sunar. Bu bakış açısının aldığı eleştiriler eserin çarpıcılığını açıklar niteliktedir."⁵² demektedir.

Rotterdamlı Erasmus Zaferi ve Trajedisi'nin (1934) yazarı, ünlü edebiyatçı Stefan Zweig (1881-1942) de Erasmus'a yönelik eleştirileri asla kabul etmeyen bir Erasmus savunucusu olarak karşımıza çıkar. "Oysa bu düşünür bütün hayatını, insanları –ne pahasına olursa olsun- kitle çılgınlıklarına kapılmaktan alıkoymaya, 'tumultus'u, yani kargaşayı ortadan kaldırmaya adanmış, bütün Avrupa uluslarını bilimlerin ve sanatların çatısı altında birleşen tek bir toplum olarak görmeyi en yüce ideal bilmişti. İnsanoğlunun istediği ve amaçladığı takdirde aklın her zaman zafere ulaşacağını, savaşların, öldürmelerin ve kargaşaların ise hep akıldışı kalacağını savunan Erasmus, bu çerçeve içerisinde bireyin tinsel düzeydeki mutlak bağımsızlığını sağlamaya katkıda bulunmayı da temel ilke saymıştı. Bu nedenle Avrupa Birliği'nin kültür, düşünce ve sanat alanındaki pek çok projesinin Erasmus'un adını taşıması, bir rastlantı değildir."⁵³ Zweig'e göre Erasmus, *Deliliğe Övgü*'sü ile şakacı bir tarzla, hiciv türünde bir eser yazdığını düşünür, ancak, bu eseriyle tüm otoritelere karşı bir ayaklanmanın yüreklendiricisi olur.⁵⁴ Zweig'e göre eserde insanoğlunun deliliğinin hiçbir türü esirgenmediği ve ihmal edilmediği için bu durum Erasmus'a kalkan olan yetkinliğin nedeni olur.⁵⁵

Deliliğe Övgü'yü farklı bir açıdan ele alan Zweig, eserin aynı zamanda Erasmus'un kendisiyle de bir hesaplaşması olduğunu iddia eder. "Hep akılcı bir çizgide kalan ve duygularında yeterince tutkulu olamayan Erasmus, bu nedenle ki yaşamı boyunca tutkusuz bir insan olarak kalmış, yaşamın en uç noktadaki mutluluğunu hiçbir zaman tanımamıştır. Akıl her zaman yalnızca düzenleyici güçtür, ama hiçbir zaman tek başına yaratıcı bir güç değildir; asıl üretici yan, gerçekten de hep bir deliliğin varlığını şart kılar."⁵⁶ sözleriyle savını açıklar.

Sonuç

'Bilgelin gerçek bir delilik' mi ya da 'Deliliğin gerçek bir bilgelik' mi olduğu sorusundan yola çıkarak, çağdaşlarını dünyevi uykularından uyandırmayı amaçlayan Erasmus, bir delinin gözünden, insanların deliliklerini anlatır. Vermeye çalıştığı mesaj ise, bu dünyanın geçici, öte dünyanın kalıcılığının altını çizmektir. Bu nedenle hakiki bilge; maddi dünyada varlığını ispatlamaya çalışan değil, kendini Tanrı yoluna adayıp, Tanrı'nın eteği altında yer almaya çalışandır. Erasmus kendi bedeninde, hakikati bulmuş bunu bütün insanlığın da keşfetmesi için *Deliliğe Övgü*'yü yazmıştır.

⁵⁰ McConica, J. (2002). Erasmus. Çev. C. Atila. İstanbul: *Altın Kitaplar Yayınevi*. s.124.

⁵¹ Davoine, F. (2007). "The Characters of Madness in Talking Cure." 627-638, *Psychoanalytic Dialogues*, 17(5). s.627.

⁵² Laird, A. (2017). "Classical Letters and Millenarian Madness in Post-Conquest Mexico." 78-108, 24(1). s.84.

⁵³ Zweig, S. (2008). *Rotterdamlı Erasmus Zaferi ve Trajedisi*. Çev. A. Cemal. İstanbul: *Can Yayınları*. s.11.

⁵⁴ Zweig. (2008). a.g.e. s.56.

⁵⁵ Zweig. (2008). a.g.e. s.76.

⁵⁶ Zweig. (2008). a.g.e. s.77.

Erasmus'un sistemli bir felsefi anlayış getirdiğini söylemek mümkün olmasa da toplumsal yaşantıya dair iyi bir gözlemci olduğunu söylemek mümkündür. Zor kullanılarak gerçekleştirilen her değişim, her “tumultus (kargaşa)”, düşünürün nazarında bulanık suda balık avlamaktan farksız her toplumsal çatışma, yeryüzünde hâkim olması gereken aklın yol göstericiliğine ters düşmekteydi. Bu bağlamda savaş, zıtlıkları gidermenin en kaba yolu olduğundan, Erasmus'un düşüncesinde ahlaklı bir insanlık kavramıyla bağdaştırılması mümkün değildir.⁵⁷ Bu nedenle Erasmus insanlara söylemek istediklerini topla tüfekle, zor kullanarak değil, *Deliliğe Övgü*'sünde alaycı bir şekilde kaleme almıştır.

Hümanizm, insanların insancıl yanlarını ortaya çıkarmanın tek yolunun eğitim olduğunu düşünür. Erasmus ve onunla hemfikir olanlar için eğitilmemiş insan kendi körü körüne tutkularına kaptırır. Eğitilmiş insan uygarlaşmış insandır ve uygarlaşmış olan insan sayısı arttığında, kargaşa ve vahşet sona erecek, savaşlar ve yıldırımlar çağdışı eylemler olarak tarihe karışacaktır.⁵⁸ Ancak günümüzde uygarlık ve savaş ilişkisi Erasmus ve diğer hümanistlerin öngördüğü minvalde ilerlememiş, bilginin güç olduğunun (bilmek, egemen olmaktır) fark edilmesiyle beraber, insanın başta insana, ardından doğaya, gezegene, kısacası gücünün yettiği her yere yönelik insanca olmayan eylemleri artarak devam etmiştir. Zweig'in de dediği gibi “Rönesansın ve hümanizmin başlangıçta şifa kaynağı olan öğeleri de öldürücü bir zehir olup çıkmıştır.”⁵⁹

Kaynakça

- Alatlı, Alev. 2010. Batı'ya Yön Veren Metinler. İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı.
- Bolay, Süleyman Hayri. 1997. Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü. Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Bolay, Süleyman Hayri. 2013. Felsefi Terimler ve Doktrinler Sözlüğü. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Budak, Selçuk. 2003. Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Coetzee, John Maxwell. 1992. “Praise of Folly: rivalry and madness.” 1-18, *Neophilologus* 76.
- Davoine, Françoise. 2007. “The Characters of Madness in the Talking Cure.” 627-638, *Psychoanalytic Dialogues*, 17(5).
- Erasmus. 2011. *Deliliğe Övgü*. Çev. Nusret Hızır. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Erasmus, Desiderius. 2010. *Deliliğe Övgü*. Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Foucault, Michel. 2011. *Büyük Kapatılma*. Çev. Işık Ergüden-Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. 2012. *İktidarın Gözü*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güzelçayır, Celal. 2019. “Desiderius Erasmus'ta Ötekileştirme Sorunu.” 218-228, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8(16).
- Hançerlioğlu, Orhan. 2005. *Düşünce Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Laird, Andrew. 2017. “Classical Letters and Millenarian Madness in Post-Conquest Mexico.” 78-108, 24 (1).
- McConica, James. 2002. *Erasmus*. Çev. Cemal Atila. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Özlem, Doğan. 2015. *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Russell, Bertrand. 2004. *Batı Felsefesi Tarihi III*. Çev. Muammer Sencer. İstanbul: Say Yayınları.
- Santillana, Giorgio de. 2013. *Seçme Metinlerle Rönesans Filozofları*. Çev. İbrahim Yıldız- Aydın Gelmez. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Türer, Celal. (Editör), 2019. *Felsefe Tarihi*. Ankara: Bilay Yayınları.
- Zweig, Stefan. 1998. *Yarının Tarihi ve Rotterdamlı Erasmus*. Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Can Yayınları.
- Zweig, Stefan. 2008. *Rotterdamlı Erasmus Zaferi ve Trajedisi*. Çev. Ahmet Cemal. İstanbul: Can Yayınları.

⁵⁷ Zweig. (2008). a.g.e. s.20.

⁵⁸ Zweig. (2008). a.g.e. s.103.

⁵⁹ Zweig, S. (1998). *Yarının Tarihi ve Rotterdamlı Erasmus*. Çev. A. Cemal. İstanbul: *Can Yayınları*. s.125.

Extended English Summary

The work called *Praise of Folly*, written by Desiderius Erasmus, the shining star of the Renaissance, is the focus of this work. The problem of insanity is one of the issues that has been dealt with from different perspectives at different times in the history of thought. In his best-known work, which has survived to the present day, Erasmus aims to arouse confusion in his readers by presenting a reversed understanding of madness. The main character of the work, which is written in satirical style, madness (*stultitia*), criticizes what is known as human virtues, and presents the soul side of man as the highest virtues he has. All criticisms made under the guise of making madness talk are essentially Erasmus' struggles against all forms of bigotry. Choosing the written language as the most effective way to share this idea with the masses, Erasmus gains an unexpected reputation with his allusive criticisms, even though he originally wrote to entertain Thomas More. The madness of Erasmus, who tried to tell the truth with laughter, was both appreciated and ruthlessly criticized in the following years.

Every thinker is a child of the age in which he grew up. The thoughts of Erasmus, who was born at a time when the darkness of the Middle Ages emerged into the light of the Renaissance, bears the characteristics of both eras. It is possible to say that religion played an important role in Erasmus's life due to the fact that he grew up in a monastery.

The political turmoil, wars, deaths and diseases that existed during his lifetime led Erasmus to a search for the nature of man and found the truth he was looking for in the essence of Christianity. Only if a person exhibits his behavior to the extent that Christianity commands, he will act humanely in the real sense and reach the meaning of his birth. Man is, by its very nature, a being capable of soul and body. If a person turns to his physical side, he moves away from the essence of his soul, and if he turns to develop and train his spiritual side, his existence can have a real meaning. Erasmus is aware of the importance of education in people's lives with the influence of humanism, which is the widespread trend of his age. Thinking that people can only act humanely through education, Erasmus writes *Praise for Madness* in order to educate people, raise awareness in them and make them think about the real thing.

Although Erasmus says he wrote it to cheer up his friend Thomas More, its essence lies in the idea of making people think with irony. Living in existence, which is the desire of all people, is the father of madness (*Plutus*), the youthful years that people talk about with longing are the mother of madness (*Neotes*). Madness, which condemns all the virtues defined as moral, is flattery, lying, hypocrisy, laziness, greed, lust, sleepiness, etc., which it says comes from itself. It starts with praising its features. Criticizing the clergy, kings, philosophers, writers, poets, merchants, in short, many people and groups from all walks of life, Madness boasted how it dominated and governed people's lives starting from childhood, in youth, in old age, in friendships and marriages, in environments of war and peace. Emphasizing that the purpose of existence is to enable people to enjoy life, Madness also explains why people should stay away from philosophers who are especially knowledgeable. Overthinking, questioning their actions, trying to find a mysterious meaning in life will upset people unnecessarily. However, man has come to the world to be happy. The secret of happiness in the worldly life is to enjoy only bodily pleasures and not to think too much. Madness, which states that even kings prefer themselves to the sages, the always smiling face of the jester is the reason why he is preferred instead of the serious speeches of the wise people.

Every thinker and thought has its supporters as well as its opponents. Erasmus's ideas were also criticized both positively and negatively. Some consider his satires in his *In Praise of Folly* to be inhumane and criticize Erasmus for being an anti-humanist, while others criticize Erasmus for sexism because the mad figure "*Stultitia*" is a woman. One of the notable criticisms of Erasmus is that he is called a humanist. The Renaissance symbolizes the rebirth of man. Science, art, music, architecture and many other fields, which are the work of the creative side of man, have emerged with this rebirth. Although the concept of humanism, which is one of the most important movements of the Renaissance, is used in the sense of humanity and loving people today, it is used

in the sense of basing the perspective and life of Antiquity on human beings in the Renaissance period. Those who argue that there are anti-humanist traces in Erasmus's thoughts support their views with this concept analysis and argue that Erasmus is not actually a humanist in today's sense, but is called a humanist because of the perspective that dominates the period in which he lived.

Erasmus's Madness figure has not only been the target of criticism, but has also found many supporters. There are many who think that he is unique both as a human being and as a moralist. Some of the admirable aspects are that he chose the written language as the most effective way to reach the masses and that he expresses what he wants to say in a playful style, but in essence with a subtle sarcasm and irony.

Erasmus, who lives, travels, reads and receives education in many cities of Europe, has dreamed of a single society under the umbrella of science, art and civilization. Erasmus, who is against all kinds of tyranny and imagines a world without fights, wars and deaths, believed that this would only be possible with education. Although Erasmus did not bring a systematic philosophical understanding, it is an indisputable fact that he was a good observer. Believing that people can become civilized societies only if they receive education, Erasmus believed that civilization would be the end of all atrocities. However, it is not among the predictions of humanist Erasmus today that human beings abuse their power in every field they have knowledge, based on the idea of "knowing is to dominate".